

МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ У СУЧАСНІЙ МИСТЕЦЬКІЙ ПАРАДИГМІ: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ

Дорофєєва В.Ю.

Київський національний університет культури і мистецтв

В статті висвітлено риси сучасної мистецької парадигми відповідно до теоретичних концепцій мистецтвознавців, розглянуто специфіку викладання музично-теоретичних дисциплін у вищій школі. Зазначено, що в умовах сьогодення необхідним є перегляд раніше встановлених норм. Визначено традиції, які полягають у збереженні необхідного для засвоєння масиву знань. Виокремлено потребу у внесенні інновацій, котрі полягають у включенні звукових матеріалів сучасної естрадно-джазової музики, а також з творів академічної музики, що сприятиме як відповідності «інтонаційному словникові» часу, так і розширенню знань новітніх технік композиції та прийомів нотації. Підкреслено необхідність залучення інформаційно-комп'ютерних технологій в процес викладання музично-теоретичних дисциплін, зокрема й з метою ефективно-самостійної підготовки студентів, здійснення контролю знань тощо.

Ключові слова: викладання, традиції, новації, музично-теоретичні дисципліни, інформаційно-комп'ютерні технології.

Постановка проблеми. Процес навчання музики є досить тривалим та складним. Це велика розгалужена система, що має багато компонентів. Результатом є виховання професіоналів найвищого рівня у музичній сфері – виконавців, композиторів, музикознавців, диригентів, чия діяльність має бути спрямована на подальший розвиток мистецтва. У вищій школі реалізується найважливіший та найбільш складний етап підготовки музикантів-професіоналів. Відповідно, вдосконалення освітніх принципів, новаторство у цій сфері має принциповий характер, адже зі зміною світоглядних установок та з розвитком культури відбувається модифікація системи навчання. Аналіз проблем викладання музично-теоретичних дисциплін як складової освітнього процесу є актуальним завданням, вирішення якого сприятиме виявленню тих традицій, новацій, що в ньому присутні та дозволить динамізувати засвоєння компетентностей, необхідних для формування майбутнього музиканта-професіонала.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному музикознавстві останніх років спостерігається підвищена увага науковців до проблеми впровадження інноваційних принципів у освітній процес. А. Горемичкін у роботі «Основи музичної мови» пропонує оригінальну систему викладання музично-теоретичних дисциплін у вищій школі. У дисертаційному дослідженні Д. Шайхутдинові приділяється значна увага інноваціям у викладанні музично-теоретичних дисциплін у музичній гімназії. М. Долгушина досліджує питання застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у вивченні історії музики. Питання, пов'язані з історичними формами теоретичних систем, розглядаються в колективній праці «Музично-теоретичні системи» під керівництвом Ю. Холопова.

Виділення раніше не вирішених частин проблеми. Попри те, що існує чимало розробок, присвячених викладанню фаху – співу, гри на музичних інструментах, диригуванню, новітні моделі, методи та новації у викладанні музично-теоретичних дисциплін, зумовлені зміною у сучасній мистецькій парадигмі, недостатньо окреслені у науковому дискурсі. Ця проблема, насамперед, зумовлена широким спектром музично-теоретичних дисциплін, а

також багатовекторністю завдань з набуття фахових компетентностей з кожної окремої дисципліни. Проте в умовах, коли відбувається оптимізація навчального процесу у системі вищої освіти, необхідним є перегляд «класичних» підходів та застосування нових форм роботи зі студентами.

Формулювання мети дослідження. Метою статті є дослідження специфіки викладання музично-теоретичних дисциплін у вищій школі задля виявлення тих аспектів, що залишаються сталими, незмінними, традиційними та окресленням інноваційних, які впливають на підвищення рівня засвоєння матеріалу та формування фахових компетентностей студентів.

Виклад основного матеріалу. У сучасному освітньому просторі України підготовка фахівців музикантів відбувається у тісній взаємодії із загальномузичними процесами. Розкриття нової мистецької парадигми, за визначенням Ю. Холопова [5], детерміновано: глобальною широтою естетичного матеріалу; неймовірною строкатістю установок музичного мистецтва ХХ ст., що включає не тільки академічний, але й джазовий стилі, естрадну музику, музичне оформлення телепрограм і кінофільмів, електронно-механічну музику і т.д.; неможливістю вербальної передачі глибинної сутності музичного мистецтва; помітною розбіжністю між значеннями однакових або подібних понять в різних мистецтвах, а також між хронологічними періодами етапів еволюції.

Зі значною часткою обережності науковець виділяє з авангардних естетичних парадигм сучасності новітню та визначає її як девальвацію антропоцентризму. У цьому твердженні його підтримали й інші дослідники. Зокрема, український науковець, доктор мистецтвознавства, професор, академік НАН України Н. Герасимова-Персидська, котра також досліджує музику у новій культурній парадигмі, підкреслює: «...замість колишнього антропоцентричного часу формується розуміння часу антропологічного (без центру, оскільки центр – всюди). ...Наукове пізнання світу та його осягнення крізь нове мистецтво поступово готують людину до нової картини світу. Можливо, так перед нами відкривається шлях переходу від homo terrestris до homo cosmicus,

шлях наближення до втілення свого призначення – осягнення світобудови» [2, с. 334].

Дослідниця зазначає: «Кожен наступний рік нового століття все більше утверджує у думці, що ми знаходимося на порозі нової епохи, що має зовсім нові характеристики у всіх галузях життєдіяльності людини. Те, що наприкінці ХХ століття сприймалося як плюралізм, зміщення стилів, ідей, гіпотез, сьогодні починає набувати впорядкованої форми, виявляє властивості парадигми. І це не лінійний перехід до наступного етапу, а якісний стрибок. Нова парадигматика, порівняно із попередньою, виступає як об'єднуюча система більш високого рівня. Це дійсно зрушення на порядок вище» [2, с. 5].

Аналізуючи сучасний музичний простір спостерігаємо, як у нових музичних образах змінюються стереотипи форми, образний світ збільшується до нескінченності, переломлюючи тим самим сприйняття предметів та явищ.

Музична освіта не може залишатися поза загальному мистецькими тенденціями та опиняється у вирі глобального реформування та впровадження новацій. Зауважимо, що інновація в дослівному перекладі з латинської мови означає оновлення, отже, інновація не являє собою повне заміщенням застарілого новим, а лише оновлює його.

Чималу частину у програмі підготовки музикантів у вищих навчальних закладах відведено музично-теоретичним дисциплінам, що дає змогу формування професійних компетентностей. Хоча базові знання отримуються в рамках початкового етапу отримання музичної освіти – на рівні музичної школи, проте найбільш поглиблено та узгоджено ці дисципліни викладаються у вищих навчальних закладах мистецького спрямування.

Музично-теоретичні дисципліни утворюють окремий блок, що інтегрується у цикл фахових дисциплін. Насамперед, це «теорія музики», «сольфеджіо», «гармонія», «поліфонія», «аналіз музичних творів», «музично-теоретичний практикум» тощо. У праці, присвяченій історії музично-теоретичних систем, зазначено: «Теорія музики є системою знань про сутність явищ та законів музики. Серед багатьох галузей науки про музику теорія специфічна в першу чергу своїм методом, який веде до своєрідності форми науки. Метод теорії музики характеризується пошуком і формулюванням керівного принципу музичного явища, якщо так можна висловитися, – спрямованістю дослідження до відшукування генетичного коду музики, представлення його в логічній формі, подібній математичній науці» [5, с. 21].

Холопов Ю., досліджуючи основи музичної грамоти, виявив, що перші спроби її освоєння розпочались ще за часів Аристотеля, коли музику поділяли на «практичну» та «теоретичну». Якщо при викладанні музики «практичної» надавалися рекомендації щодо основ гри на музичному інструменті та співу, то другий різновид, скоріше за все асоціювався з елементарною теорією музики – певними знаннями про загальні основи музики – гармонію, ритм, мелодію, інструменти. Дослідник виявив, що творення музики та виготовлення музичного інструмента вважалися явищами одного рівня та іменувались «техне». «Відносно мистецтва і музики це означає різкий поділ практики мистецтва на діяльність – техне, мета якої – як виробництво предметів мистецтва (статуї, трагедій,

пісень), так і сам життєвий процес (спів, танець, виконання сценічних творів), і на роздуми – фєорію про мистецтво-практику, метою чого є істина» [5, с. 27]. Термін «фєорія» означав споглядання та був чимось набагато вищим за практичний вимір осягнення мистецтва. Згодом термін «фєорія» трансформувався у термін «теорія».

В умовах сьогодення вивчення музично-теоретичних дисциплін має системний характер та зберігає зв'язок зі встановленими традиціями. Як для фольклору, так і для академічної музики притаманним є консерватизм не тільки на рівні збереження виконавської традиції, а й консерватизм на рівні передачі знань у різновидах прийомів, форм, видів та засобів, що забезпечує спадкоємність передачі у аксіологічному розумінні.

Загальновідомо, що компетентність – це здатність діяти на основі отриманих знань. Однією з ключових компетентностей музиканта-професіонала є здатність інтегрувати набуті теоретичні знання у практичну виконавську сферу. Знання, отримані під час вивчення теорії музики, сольфеджіо, гармонії та ін., впливають на ефективність навчання гри на музичних інструментах, співу тощо, сприяють розвитку музичного мислення та динамізують процес формування музиканта-інтерпретатора.

Теорія музики є константою, однак реалії сьогодення спонукають до пошуку нових форм та методів її опанування. Цікавим є дослідження А. Горемичкіна [3], котрий пропонує розуміти музику як знакову систему мовного типу. Відтак теоретичні дисципліни стають своєрідною граматику мови музичної мови, наприклад теорія музики та гармонія розуміється автором як аналог морфології, сольфеджіо – фонетики. Аналіз музичних творів має мовні аналоги з синтаксисом, пунктуацією, стилістикою та теорією літератури. Науковець зауважує, що важливим є постійне та систематичне звернення до різних форм музичної творчості (слухання, розуміння, виконавство, композиція тощо), що є основою музично-теоретичних занять. Доцільною умовою успішного навчання є технічне забезпечення, а саме наявність спеціалізованих кабінетів музично-теоретичних дисциплін обладнаних клавіатурами, комп'ютерами зі відповідним програмним забезпеченням, інтерактивними дошками та ін.

Того ж принципу дотримується і Д. Шайхутдінова та зазначає, що «інноватика полягає в пошуку педагогічних технологій, адекватних вимогам того чи іншого часу, і реалізації їх на практиці» [6]. Насамперед новацією структурно-організаційного рівня має бути використання інформаційно-комп'ютерних технологій у різних формах роботи.

Сучасні дослідники відмічають перспективи використання інформаційно-комп'ютерних технологій як таких, що сприяють осучасненню процесу навчання та його актуалізації для молодого покоління. «Впровадження в практику інформаційно-комп'ютерних технологій здатне, з одного боку – зацікавити школярів і зробити процес навчання відповідним духу часу, з іншого – полегшити організаційно-технічну роботу педагога, залишаючи при цьому простір для фантазії і творчого самовираження» [4, с. 55].

Розглянемо, які саме є можливості застосування програмного забезпечення при освоєнні теорії музики. Використання мультимедійного обладнання у ході викладення теоретичних основ, а

саме – проєкційних екранів, проєкторів, ноутбуків чи планшетів сприятиме більшій наочності, ефективності засвоєння матеріалу, а також заздалегідь розроблена презентація дозволить оптимально використовувати час. М. Долгушина відмічає ті аспекти використання технологій, які можуть бути задіяні у засвоєнні музично-історичних дисциплін. «Використання комп'ютерних технологій при вивченні музично-історичних дисциплін має різноманітні перспективи, але, в цілому, зводиться до трьох основних напрямків: 1) розширення різноманітності, всебічності та глибини уявлення викладачем і студентами досліджуваного матеріалу; 2) технічне забезпечення контролю успішності; 3) організація творчих форм роботи» [4, с. 56]. У повній мірі їх можна віднести і до тих засобів, які можна застосовувати у процесі викладання музично-теоретичних дисциплін.

У окремих випадках може бути використане програмне забезпечення, що встановлюється на мобільних пристроях (телефонах, планшетах та ноутбуках) та відтворює фортепіанну клавіатуру. Застосування цих пристроїв при виконанні завдань з гармонії, з одного боку надає можливість перевірити гармонізацію мелодії чи басової лінії, програти задачу і ін. та, з іншого боку, урізноманітнює навчальний процес та відповідає рівню сучасного інформативного молодіжного середовища. Якщо ж пристрій обладнаний навушниками, то це сприяє тому, що всі студенти можуть застосовувати свої пристрої одночасно. За рахунок комп'ютерних технологій можна також прискорити не лише процес навчання, а й проведення контролю теоретичних знань студентів – через систему онлайн-тестування. Перевірка результатів може здійснюватись миттєво та вивільняти час на планування занять, скорочується термін виконання студентами самостійних індивідуальних робіт. М. Долгушина зазначає, що від студентів варто вимагати вміння працювати з необхідними інформаційними ресурсами. «Вже на початковому етапі навчання вони повинні мати відомості про професійно розроблені сайти, що містять довідковий матеріал по історії та теорії музики, колекції нот і звукозаписів і використовувати їх в процесі самостійності підготовки до занять. Підготовлені студентами доповіді та навчальні проєкти, подібно до лекцій педагога, повинні супроводжуватися презентаціями, технічний рівень яких необхідно обговорювати і оцінювати» [4, с. 56].

Ще одним аспектом інноваційного характеру є вимога оновлення наочного матеріалу, який використовується в ході занять. Класики музичної педагогіки були переконані у тому, що найбільш придатною в якості методичної «сировини» є музика, яка «на слуху». Саме тому до збірників диктантів та посібників з сольфеджіо слід включати народні пісні, а також репліки з класичних творів. Подібний підхід є достатньо актуальним, адже існує таке поняття як «інтонаційний словник», запропоноване Б. Асаф'євим. «У свідомості слухачів, тобто в масовій суспільній свідомості, музичні твори не розміщені повністю (хіба що у професіоналів чи окремих любителів), а відкладається складний, дуже мінливий комплекс музичних уявлень, у який входять і різноманітні «фрагменти» музики, але який, по суті, складає «усний музично-інтонаційний словник» [1, с. 357]. На думку Асаф'єва, музично-інтонаційний словник є доволі

стійким, про що свідчить поширення фольклору та його складність, хоча він і передається в усній формі. Вчений констатує, що «криза музичних інтонацій» зазвичай відбувається у зв'язку зі змінами суспільної свідомості та супроводжується неприйняттям складної та витонченої мови на користь простої та виразно-визначеної. Саме такий процес відбувається в умовах постмодерного суспільства, для якого притаманний розвиток масового мистецтва та зменшення інтересу до елітарного. Ця тенденція призводить до того, що відбувається поступова зміна усного музично-інтонаційного словника. Відповідно, задля того, щоб впливати на краще засвоєння теоретичного матеріалу, який використовується викладачем, варто залучати музичний матеріал, який буде відповідний інтересам сучасної молоді. Пропонується використовувати в якості матеріалу для диктантів, слухового та розгорнутого аналізу, гармонізації мелодій приклади з сучасної естрадної музики – джазові стандарти, поп- та рок-хіти. Мотиви, що входять в інтонаційний словник ХХІ століття, мають позитивну оцінку з боку тих, хто навчається, адже такий музичний матеріал буде легко сприйматися студентами, із задоволенням аналізуватися та підвищує мотивацію до опанування музично-теоретичних дисциплін. Звісно, що подібні приклади не будуть доречними при вивченні складних гармонічних послідовностей, кадансових зворотів чи форми творів, засвоєння котрих передбачає традиційні підходи до навчання.

Застосування технічних пристроїв на заняттях з дисципліни сольфеджіо сприяє розвитку тембрового мислення та дозволяє сформувати навички запису твору, який належить до сфери естрадної музики, розвиває вміння «занотовувати» його задля аранжування, відтворення, транспонування, тобто всього комплексу професійних завдань сучасного музиканта.

Окрім оновлення методичного матеріалу за рахунок залучення фольклорних, естрадних, джазових творів та їх жанрових модифікацій, важливим є включення у вивчення музично-теоретичних дисциплін творчого доробку сучасних академічних українських та зарубіжних композиторів. Їх твори можна застосовувати не лише для того, щоб розширювати світогляд студентів та знайомити з сучасними композиторськими техніками, але й задля вивчення новітніх засобів нотації та прийомів звуковидобування. Адже саме в ХХ–ХХІ століттях відбувається кардинальне оновлення музичної мови, яке призводить до освоєння такої сфери, як сонорика.

В умовах сучасної освіти можливі значні трансформації в межах викладання музично-теоретичних дисциплін. Така дисципліна як сольфеджіо може поставати як цілісна система, що складається з «галузевих» підсистем: гармонічного, ритмічного, поліфонічного, тембрового сольфеджіо. Останні дві підсистеми сольфеджіо відкривають широкі перспективи їх розвитку в зв'язку з можливістю більш активного впровадження електронно-музичної апаратури. Серед новацій можна виділити такий напрямок, як «стильове» сольфеджіо, що базується на вивченні гармонії, мелодики, ритміки музичної мови ХХ, ХХІ ст. – як в академічному, так і в естрадно-джазовому напрямках.

Висновки. Вдумливе ставлення до традицій викладання музично-теоретичних дисциплін, збереження їх кореневого шару та пошук нових методів, форм, відповідних сучасній мистецькій парадигмі, трансформаціям музичного простору, художнього, стильового звучання має бути вирішальним принципом підготовки музикантів.

Розуміння музично-теоретичних дисциплін як своєрідної граматики музичної мови дозволить поглиблено засвоювати фольклорні, естрадно-джазові, класичні та сучасні академічні зразки музичного мистецтва, у тому числі й у семантико-семіотичному аспекті. Особливу увагу при підготовці музикантів необхідно приділяти опану-

ванню зразків академічної музики ХХ–ХХІ ст., що сприятиме розширенню знань щодо новітніх технік композиції та прийомів нотації.

Блок музично-теоретичних дисциплін має вагоме значення у формуванні професійних компетентностей музикантів та повинен реалізовуватися відповідно до загальних сучасних тенденцій. Інформаційне поле, сучасні комп'ютерні технології та спеціальне програмне забезпечення необхідно повнооб'ємно впроваджувати у навчальний процес сучасних мистецьких вищих навчальних закладів.

Окреслені інновації потребують подальшого наукового осмислення та експериментальних досліджень у сфері мистецької освіти.

Список літератури:

1. Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс / Б.В. Асафьев (Игорь Глебов). – Л.: Музыка, 1963. – 379 с.
2. Герасимова-Персидская Н. Музыка. Время. Пространство / ред. И. Тукова. – К.: Дух і літера, 2012. – 408 с.
3. Горемичкін А.И. Основы музичної мови. Підручник-дослідження з методики викладання музично-теоретичних дисциплін в системі музично-педагогічної освіти. – Мелітополь, 2005. – 161 с.
4. Долгушина М.Г. Информационно-компьютерные технологии в процессе преподавания музыкально-исторических дисциплин / М.Г. Долгушина // Музыкальная культура и образование: инновационные пути развития: материалы I международной научно-практической конференции, 21-22 апреля 2016 года / науч. ред. докт. пед. наук О.В. Бочкаревой. – Ярославль: РИО ЯГПУ, 2016. – С. 55-57.
5. Холопов Ю. Музыкально-теоретические системы: Учебник для историко-теоретических и композиторских факультетов музыкальных вузов / Холопов Ю., Кириллина Л., Кюрегян Т., Лыжов Г., Поспелова Р., Ценова В. – М., 2006. – 632 с.
6. Шайхутдинова Д.И. Инновационный подход в преподавании музыкально-теоретических дисциплин (на материале музыкальной гимназии): Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. – Уфа, 2004. – 219 с.

Дорофеева В.Ю.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ПРЕПОДАВАНИЕ МУЗЫКАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ: ТРАДИЦИИ И НОВАЦИИ

Аннотация

В статье рассмотрена специфика преподавания музыкально-теоретических дисциплин в высшей школе. Отмечено, что в современных условиях необходим пересмотр ранее установленных норм. Определены традиции, заключающиеся в сохранении массива знаний, которые должен усвоить студент. Выделена потребность во внесении инноваций, которые заключаются во включении методического материала из современной эстрадной музыки, а также из произведений академических композиторов, способствующего как соответствию «интонационному словарю» времени, так и расширению знаний новейших техник композиции и приемов нотации. Подчеркнута необходимость использования информационно-компьютерных технологий в процессе преподавания музыкально-теоретических дисциплин, при осуществлении контроля знаний и при подготовке самостоятельной работы студентов.

Ключевые слова: преподавание, традиции, новации, музыкально-теоретические дисциплины, информационно-компьютерные технологии.

Dorofieieva V.Y.

Kyiv National University of Culture and Arts

TEACHING MUSIC-THEORETICAL DISCIPLINES IN HIGHER SCHOOL: TRADITIONS AND NEWS

Summary

In the article the specificity of teaching of musical-theoretical disciplines in the higher school is considered. It is noted that in today's conditions it is necessary to revise the previously established norms. Traditions are defined, which consist in preserving the array of knowledge that the student must learn. The need to innovate is included in the inclusion of methodological material from contemporary pop music, as well as from the works of academic composers, contributing both to the "intonational vocabulary" of time and to the extension of knowledge of the latest techniques of composition and notation techniques. The need to use information and computer technologies in the teaching of music and theoretical disciplines, in the control of knowledge and in the preparation of independent work of students, is emphasized.

Keywords: teaching, traditions, innovations, music-theoretical disciplines, information-computer technologies.